

Danske samfundsforskeres forhold til basisindkomst/borgerløn i 1990'erne

Lis Højgaard og Hanne Petersen om basisindkomst/borgerløn

Erik Christensen

Uddrag af bogen Erik Christensen: "Borgerløn. Fortællinger om en politisk idé." Hovedland 2000. s. 418-419 og 427-430.

Den svære balance« mellem arbejds- og familieliv

I 1993 udsendte Ligestillingsrådet en debat-antologi: »Den svære balance.« (Carlsen m.fl. 1993). Det var især børnefamilierne med to fuldtidsarbejdende forældre og børn i daginstitutioner, der var udgangspunkt for debat- ten. Normen på arbejdsmarkedet kræver i mange situationer en større orientering mod arbejdslivet end familielivet, hvilket er noget, som strider imod de fleste kvinders prioritering og betyder, at arbejdsmarkedet især frasorterer kvinder. Målet var at »præsentere nye idéer og rejse nye diskussioner« omkring disse spørgsmål. Hvordan kunne man lette presset i hverdagen for denne gruppe og samtidig fremme ligestillingen på arbejdsmarkedet?

Hvilken balance og ligestilling?

I antologiens titel og forord blev anslået en dobbelt ligestillingsproblematik: 1. Spørgsmålet om skabelsen af en balance (ligestilling) mellem arbejds- og familieliv. 2. Skabelsen af en ligestilling (balance) mellem kønnene på arbejdsmarkedet. Ligestillingsrådets virksomhed er især fokuseret på den sidste form for ligestilling.

Når der blev lagt op til nytænkning og revurdering af hidtidige strategier, forblev det uklart, om der især blev tænkt på ligestillingen på arbejdsmarkedet eller ligestillingen mellem familie- og

arbejdsliv. Men man fornemmede dog klart, at ligestillingen mellem kønnene på arbejdsmarkedet først og fremmest var i fokus.

Forholdet mellem balancen i familien og balancen på markedet

Man ønskede specielt at diskutere, om de hidtidige strategier til at skabe mere tid for de fuldtidsbeskæftigede forældre var tilstrækkelige: Deltid, fleksibel arbejdstid, forlænget barselsorlov. I den enkelte familie skabte de måske nok en bedre balance mellem familie- og arbejdsliv, men de syntes også at have ført til nye ligestillingsproblemer, en ubalance mellem kvinder og mænd i deres muligheder på arbejdsmarkedet. De hidtil benyttede metoder kunne, som antologiens hovedredaktører sagde, »true den form for ligestilling, der forudsætter kvinders selvforsørgelse gennem lønnet arbejde uden for familien« (ibid:10-11). I det lå en skjult kritik af den forældreorlovsordning, som man netop havde indført.

Et begyndende feministisk opgør med et lønarbejdsparadigme?

I Ligestillingsrådets debatantologi fandt man imidlertid også antydninger af et opgør med lønarbejdsparadigmet hos nogle af kvindeforskerne. Bogens to redaktører slog i den indledende artikel fast, »at der i det moderne velfærdssamfund er en grundlæggende ubalance mellem omsorgsbehov og produktionsbehov« (ibid:9). Denne grundlæggende ubalance blev specielt taget op i to teoretiske artikler om sammenhængen mellem arbejds- og familieliv af kultursociologen Lis Højgaard og juristen Hanne Petersen, der forsøger at bestemme denne modsætnings karakter i sammenhæng med spørgsmålet om ligestilling mellem kønnene på arbejdsmarkedet.

Opprioritering og synliggørelse af det reproduktive arbejde:

En kulturel revolution?

Højgaard beskriver de nyere patriarkatsteoriens forklaring af uligheden i arbejdsdelingen mellem kønnene. De fremhæver sammenhængen mellem arbejdsmarked, familie og stat og kalder det en »patriarkalsk kapitalisme«, hvor mændene hovedsagelig arbejder inden for produktionen (økonomien), mens kvinderne stadig hovedsagelig arbejder i reproduktionen (uden for økonomien).

Kapitalismen er samfundets grundstruktur og dynamik, som udfoldes i patriarkalske former, hvor produktion er overordnet reproduktion (ibid:21).

Perspektivet i den analyse måde er en opprioritering og synliggørelse af det reproduktive arbejde i familien. Ud fra denne betragtning konkluderede Højgaard, at »indtil det reproduktive arbejde tillægges samme samfundsmæssige værdi som det produktive, og magt og belønning afspejler dette, vil både klasseulighed og ulighed mellem kønnene bestå« (ibid:21).

Der er imidlertid sket nogle ændringer i det moderne samfund i kønnenes produktive/reproduktive arbejdsdeling, så der ikke er samme entydige sammenhæng mellem kvinders undertrykkelse i familien, på arbejdsmarkedet og i staten. Uligheden i hus- og omsorgsarbejdet eksisterer stadig, men kan ifølge Højgaard ikke udelukkende forklare uligheden på arbejdsmarkedet og uligheden i det politiske liv. En større lighed på arbejdsmarkedet har således både været med til at styrke den politiske rolle og sætte fokus på lighedsproblemer i omsorgsarbejdet.

En anden grundlæggende forklaring af den ulige arbejdsdeling mellem kønnene ser nogle kvindeteoretikere i den moderne velfærdsstats funktionsmåde. Den er med til at sikre patriarkalske relationer gennem sin familie-, arbejdsmarkeds- og velfærdspolitik.

Højgaard knytter her an til den amerikanske politolog Carole Patemans tanker om, at et medborgerskab både må bygge på lønnet arbejde og »det gratis omsorgsarbejde, som kvinder yder«.

Ifølge dette perspektiv kan kvinder først opnå »fuldgyldigt medborgerskab«, hvis »adskillelsen af omsorgsarbejde og lønnet arbejde nedbrydes, og der skal skabes nye betydninger af uafhængighed, arbejde og velfærd. Et demokratisk borgerskab skal indbefatte både indholdet og værdien af kvinders bidrag, og det skal defineres, så borgerne er både autonome og gensidigt afhængige« (ibid:25). Hvad der mere præcis menes hermed, siges der ikke noget om.

Dette syn på velfærdsstaten er delvis blevet anfægtet af skandinaviske feminister, der også ser et partnerskab mellem staten og kvinderne, idet staten både har givet kvinderne større muligheder som mødre, som lønarbejdere og som medborgere. Det er Højgaard delvis enig i, men gør opmærksom på, at det også »må siges at være et partnerskab mellem mændene, markedet og staten al den stund,

at den form, som statens deltagelse i den menneskelige reproduktion har fået, gør det muligt at fastholde den mandlige arbejdskraft som norm på arbejdsmarkedet« (ibid:26).

Derfor ser Højgaard hen til andre måder at løse den ulighedsskabende konflikt mellem arbejds- og familieliv. Hun håber på en mulig »kulturel revolution«, ved »at mændene deltager på lige fod i husarbejde og børnepasning og kæmper for retten til dette på arbejdsmarkedet«. Det kunne være begyndelsen på ændringen af prioriteringen af det produktive og det reproduktive arbejde. Hun beskriver en »skubbe«-proces. Orlovsordningerne har givet kvinderne en position i familien, hvorfra de »kan skubbe mændene til forandring på arbejdsmarkedet«, hvorfra mændene så igen lettet af den tunge forsørgerbyrde »kan tilkæmpe sig rettigheder i familien«. (Ibid:28)

Hinsides statusarbejde og lønarbejde?

Juristen Hanne Petersen bruger andre begreber til at beskrive den grundlæggende konflikt. Hun anlægger et historisk perspektiv på forholdet mellem den statusbetingede pligt, der regulerer omsorgsarbejdet i familielivet, og den kontraktret, der regulerer lønarbejdet. »Statuslivet (familielivet) er præget af ulighed og forskellighed og baseret på værdier som omsorg og balance i gensidig afhængighed. Dette er i strid med aftalelivets (arbejdsmarkedets) krav om lighed, ensartethed og standardisering og baseret på værdier som frihed, uafhængighed og vækst.« (Ibid:45). Historisk har lønarbejdet altid haft kvinders omsorgsarbejde (statusarbejde i familien) som forudsætning og følgesvend. Der har aldrig været balance og ligestilling mellem lønarbejde og omsorgsarbejde.

Hanne Petersen er mere direkte og provokerende i sin analyse af, hvorledes man kommer videre i ligestillingsarbejdet, idet hun mener, at den moderne ligestillingspolitik på grund af arbejdsmarkedsfikseringen »privilegerer nogle få kvinder uden i praksis at tilgodese de mange kvinder.« Derfor stiller hun spørgsmålet, om vi ikke er nået til det punkt, »hvor der ikke mindst ud fra kvinders synsvinkel er behov for en undersøgelse og vurdering af nødvendigheden og vigtigheden af alt det arbejde, der udføres i et samfund uafhængigt af, hvem der udfører det og uafhængigt af, hvilken retlig form det udføres i.« Eller med andre ord: Hvor megen omsorg er der behov for i et samfund (og for hvem og hvad), og hvor megen produktion og andre materielle og immaterielle goder er der behov for? (ibid:51)

Men en sådan synsvinkel »kræver både et opgør med opfattelsen af lønarbejdet som middel til frigørelsen af kvinder (og måske en slags opgør med selve frigørelses- og ligestillingsidealet) og et opgør med forestillingen om, at omsorgsbehovet er et privat anliggende, som familierne, det vil sige kvinderne, må klare i samarbejde med en lavtlønnet og lavtvurderet offentlig sektor.« (s. 51).

Hun stiller derfor en række helt nye spørgsmål: 1. Om kontrakten som reguleringsform, herunder aftaleregulering af arbejdsmarkedet skal underkastes en omsorgs-, balance- eller bæredygtighedsrationalitet? 2. Hvordan kan retten bidrage til at afbøde polariseringen mellem familieliv og lønarbejdsliv? Hun kommer ikke selv med nogle forsøg på svar. Ikke et ord om borgerløn!

På vej imod en borgerlønsfortælling?

Når man har lavet en god og præcis problemformulering har man også halvvejs løst sit problem og kender delvist svaret. Det gælder Lis Højgaard og Hanne Petersen. De skitserer begge den problemformuleringshorisont, hvor borgerløn melder sig som det naturlige og logiske svar. Men de giver ikke svaret. Måske er de bare gode pædagoger, der ikke vil komme med løsninger på problemerne. Måske kan de alligevel ikke selv se svaret helt klart, eller de holder sig tilbage, fordi det er »upopulært« i ligestillingskredse.

I forhold til Højgaard vil en ny universel ret til borgerløn netop skabe et »fuldgyldigt medborgerskab«. Det reproduktive arbejde vil derved blive synligt og tillagt samme samfundsmæssige værdi som det produktive. Medborgerskabet vil få to ben at gå på, og der vil være skabt »nye betydninger af uafhængighed, arbejde og velfærd«, som hun efterlyser.

Og i forhold til Hanne Petersens oplæg til fundamental revurdering af lønarbejdet som (eneste) middel til frigørelse, er borgerlønnen også det oplagte svar. Det vil netop skabe en ny institutionel balance mellem arbejde og familieliv ved at nyformulere arbejds- og forsørgelsesbegrebet.

Litteratur

Carlsen, Søren og Jørgen Elm Larsen (Red.) (1993) Den svære balance. Om sammenhængen

mellem arbejdsliv og familieliv set i et ligestillingsperspektiv. Viborg: Ligestillingsrådet.